

Izabela Łyszkowicz
Paulina Markowicz
Patrycja Michalak
Instytut Psychologii, UKSW

Wpływ samooceny jednostki na jej zachowania transgresyjne i samoaktualizujące

1. Teoretyczne wprowadzenie do problematyki badań

1.1. Problematyka transgresji

Jak podaje Słownik Języka Polskiego transgresja jest to „przekroczenie jakichś granic, zwłaszcza norm moralnych” (Drabik, Kubiak-Sokół, Sobol, Wiśniakowska, 2006, s. 1048). Dwa główne podejścia dotyczące psychicznego rozwoju człowieka to model reaktywny – zewnątrzsterowny i właśnie model transgresyjny – wewnątrzsterowny (Szewczyk, 2014). Według Kozieleckiego (1985, za: Ślaski, 2010) głównym założeniem koncepcji transgresyjnej człowieka jest to, że jednostkę cechują zachowania świadczące o przekraczaniu przez nią własnych ograniczeń, możliwości, czy granic. Celem podejmowanych działań transgresyjnych jest wykraczanie ponad to jakim człowiek jest, ma to charakter złożony i zupełnie nowy (Szewczyk, 2014).

Kozielecki (1987) opisując mechanizm działań transgresyjnych wskazuje zarówno na działania celowe, jak i ochronne. Pierwsze bezpośrednio regulują zachowanie, rozstrzygając, które sytuacje są dla osoby istotne, a które mniej. Biorąc pod uwagę treść celów podejmowanych przez człowieka Kozielecki (1987) wyróżnia cztery rodzaje transgresji. Najbardziej powszechne są działania praktyczne skierowane na świat fizyczny, których celem jest przede wszystkim powiększenie zasobów. Działania skierowane na świat zewnętrzny, ku innym ludziom dotyczą przejmowania pozycji w grupie. Transgresje intelektualne to działania związane z tworzeniem kreatywnych rozwiązań, wpływających na zwiększenie zakresu wiedzy jednostki. Istnieją również zachowania autokreacyjne, skierowane „ku sobie”, które dotyczą szeroko rozumianego rozwoju i wzbogacania doświadczeń w różnych dziedzinach.

Tematykę transgresji poruszał także Maslow (1990), ujmując ją w sposób zbliżony do Kozieleckiego, czyli jako wielowymiarowy i wieloaspektowy rozwój psychologiczny. Zwrócił on uwagę na to, że człowiek zaspokajając indywidualne potrzeby samorealizacji może wykraczać poza osobiste granice, poza dotychczasowy rozwój duchowy oraz psychologiczny. Do zagadnienia transgresji odwołał się również Dąbrowski (1979) w teorii dezintegracji pozytywnej. Podkreśla on, że do wzrastania człowieka dochodzi w trudzie i przy dużym wysiłku, gdyż osoba chcąc osiągnąć poziom, do którego dąży musi przekraczać swoje możliwości. Dotyczy to zarówno sfery emocjonalnej, jak i behawioralnej oraz intelektualnej.

Także Fromm (1996) wspomina o przekraczaniu siebie w kontekście pokonywania przez człowieka dzieł przypadku w jego życiu. To z kolei prowadzi do wykorzystywania twórczych zachowań w działaniach. Autor wskazuje jednak nie tylko pozytywną stronę transgresji, ale także jej aspekt negatywny, którego przejawami są zachowania destrukcyjne takie jak: samookaleczanie i samobójstwa a także coraz większe zagłębianie się w zachowania konsumenckie, prowadzące do wewnętrznej pustki.

Sam Kozielecki (2001) poza przedstawionym już podziałem transgresji dokonał jeszcze innego jej rozróżnienia na: ekspansywną i twórczą, osobistą i historyczną oraz konstruktywną i destrukcyjną. Wyróżnia także zachowania ochronne, które definiuje jako przeciwieństwo zachowań typu „poza”. Transgresja ekspansywna dotyczy zwiększania przez jednostkę kontroli jaką sprawuje nad swoim otoczeniem. Twórcze przekraczanie siebie jest odkrywaniem nowych dziedzin życia. Transgresja osobista to z kolei aktywności, które są dla człowieka nowe i ważne. Natomiast transgresja historyczna dotyczy wydarzeń z przeszłości, które niegdyś były odkryciem czegoś nowego, istotnego dla dużej grupy osób. Kryterium transgresji konstruktywnych i destruktywnych stanowi przyjęcie pojęcia dobra – konstruktywne to te, które służą jednostce lub grupie osób, zaś destruktywne, jak sama nazwa wskazuje dotyczą zachowań niszczących, mogą być skierowane także na siebie. Odrębną formą transgresji jest emergencja, która mówi o tworzeniu nowych właściwości w systemach. Warto także zwrócić uwagę na zachowania ochronne, które są czynnościami dnia codziennego o charakterze rutynowym, pozwalające utrzymać równowagę organizmu. Można w nich rozróżnić takie działania, które umożliwiają zapobieganie stratom posiadanych dóbr lub te prowadzące do zredukowania powstałego wcześniej deficytu.

Warto także uwzględnić to, że siłą napędową zachowań transgresyjnych jest motywacja o charakterze hubrystycznym, w której Kozielecki (2004) podkreśla

obecność pierwiastka egoizmu i charakter hedonistyczny. Jest ona siłą dla wzrastania, czyli zjawiska, w którym wykraczanie poza granice oraz pokonywanie różnych przeciwności motywuje jednostkę do dalszej aktywności i rozwoju.

Ślaski (2010) dokonując operacjonalizacji pojęcia transgresji w badaniach osób uzależnionych, wyróżnił siedem sfer przekraczania siebie oraz zachowania ochronne. Transgresja zawodowa dotyczy sposobów rozwiązywania problemów w pracy, stawiania sobie celów i wyzwań do osiągnięcia. Zachowaniami typowymi dla twórczego „wychodzenia poza” jest niekonwencjonalność metod rozwiązywania sytuacji trudnych oraz kreatywne podejście w realizacji działań. Przekraczanie siebie na gruncie społecznym jest przez autora definiowane jako potrzeba wchodzenia w interakcje, angażowanie się w sprawy życia publicznego z zamiarem dokonania zmian lub odniesienia indywidualnego sukcesu. Transgresja rodzinna to zachowania związane z funkcjonowaniem w kontaktach z najbliższą rodziną, tj. dziećmi, partnerem/mężem. Typowe mogą być w tym przypadku działania związane z przekraczaniem własnych możliwości, których celem jest budowanie więzi, poprawa relacji bądź rozwiązanie pojawiających się problemów. Funkcjonowanie jednostki związane z jej sferą psychiczną, bądź rozwojem osobowościowych cech zostało określone jako transgresja psychologiczna. Przekraczanie siebie na gruncie materialnym dotyczy podejmowania przedsięwzięć, inwestycji, transakcji finansowych mających zapewnić jednostce lepszy byt czy powiększenie zasobów w tym zakresie. Transgresje etyczne dotyczą zaś stawiania sobie wymagań na gruncie moralnym, doskonalenia wewnętrznego Ja, czy poszukiwania sensu życia. Zachowania ochronne Ślaski (2012, s. 113) definiuje jako działania jednostki służące „zachowaniu równowagi w sferze somatycznej i psychicznej” oraz zabieganie o utrzymanie posiadanych zasobów zarówno na gruncie zawodowym, jak i materialnym.

1.2. Zagadnienie samooceny

W literaturze przedmiotu odnaleźć można różne podejścia do problematyki samooceny. Według Niebrzydowskiego (1976) jest to element wiedzy człowieka o sobie samym, stanowiący podstawę obrazu własnej osoby. Bauman (2005) wskazuje, że obraz siebie powstaje poprzez rozróżnienie przez tego co dotyczy Ja oraz otoczenia, nie – Ja. Wiąże się to z samoświadomością umożliwiającą człowiekowi poznanie siebie, swojego zachowania, myśli. Obejmuje ona także samoocenę będącą zdaniem autorki „integralną częścią oraz elementem wartościującym – oceniającym

obrazu własnej osoby". Brzezińska (1973) obraz samego siebie określa z kolei jako zbiór wiedzy o własnych cechach, możliwościach, czy umiejętnościach. Warunkiem jego powstania oraz rozwoju jest istnienie samoświadomości, a tym samym zdolności do poznawania siebie, swoich właściwości. Definiując samoocenę Rosenberg (1965, za: Łaguna, Lachowicz-Tabaczek, Dzwonkowska, 2007) podkreśla, że ludzie mogą mieć odmienne postawy wobec obiektów, przy czym jednym z nich jest ich własne Ja. Samoocena jest zatem pozytywną lub negatywną postawą wobec siebie, swego rodzaju globalną wizją własnej osoby. Autor podkreśla, iż wysoka samoocena oznacza przekonanie, że jest się „wystarczająco dobrym i wartościowym człowiekiem”. Jednak nie oznacza to, że taka osoba będzie się uważała za lepszą od innych. Niska samoocena dotyczy niezadowolenia z siebie oraz odrzucenie własnego Ja. Samoocena to konstrukt subiektywny, oparty na percepcji oraz ocenie własnej wartości (Baumeister i in., 2003). Tego rodzaju definicja pozwala na wskazanie, iż samoocena jest jednym z elementów koncepcji Ja i ma stosunkowo trwałe charakter u osób dorosłych (Blascovich i Tomaka, 1991). Człowiek o wysokiej samoocenie poszukuje celów do realizacji, dąży do urzeczywistniania marzeń, czyli w myśl założenia przekracza siebie i podejmuje działania zapewniające rozwój Ja. Osoba, która wysoko ocenia swoje możliwości, wyznacza sobie ambitne cele na wielu płaszczyznach życia zarówno zawodowego, jak i prywatnego (Kofta, Doliński, 2000).

1.3. Aktualizacja siebie

Pojęcie „samoaktualizacji” do psychologii wprowadził Goldstein. (1939, 1940, za: Uchnast, 2010) Założył on, że rozwój jednostki wynika z tego ile jednostka może i jest w stanie działać holistycznie, jako całość. Określa tendencję do samoaktualizacji jako skłonność jednostki do rozpoczynania, utrzymywania oraz powiększania zasięgu wybranego otoczenia i zachowania. (Goldstein, 1940, za: Uchnast, 2010).

A. Maslow (1986) wskazuje, że samoaktualizacja jest skutkiem zaspokojenia podstawowych potrzeb oraz spontanicznie ujawniającej się wówczas „motywacji wzrostu”. Człowiek wchodzi w interakcje z otoczeniem, by osiągnąć zakładane cele i zrealizować swoje potrzeby. Według Maslowa samoaktualizacja charakteryzuje się spontanicznością, wyrażaniem siebie, otwartością, autentycznością a także stanem zrelaksowania (tamże). W myśl koncepcji autora rozwój ma swoje źródło wewnątrz jednostki. Uważa on, że samoaktualizacja jest naturalną potrzebą ludzką, która powstaje na drodze transcendencji potrzeb niższego rzędu (fizjologicznych) na

korzyść metapotrzeb, w momencie, gdy potrzeby niższego rzędu będą spełnione. Równocześnie podkreśla, że jedynie niewiele osób w pełni osiąga aktualizację siebie. Jak sam przyznaje nie są dla niego jasne powody, dla których niektórzy ludzie podejmują rozwój w kierunku aktualizacji, podczas gdy inni pozostają na niższym poziomie potrzeb (Maslow, 1990).

W pracach Masłowa pojawiła się sugestia „rozwoju zdolności do transcendencji indywidualistycznych aspektów samoaktualizacji poprzez zachowania synergiczne, realizację uniwersalistycznych wartości, demokratycznych postaw, bezinteresownej miłości do innych oraz poprzez twórczą aktualizację całości życia” (Uchnast, 2010, s. 14). Uchnast opisuje synergiczną aktualizację siebie, którą rozumie poprzez współdziałanie i angażowanie się w kontakty społeczne oraz interpersonalne, możliwe dzięki świadomości swoich potencjałów oraz umiejętności ich ekspresji (tamże).

Samoaktualizacja w myśl koncepcji zachowań transgresyjnych umiejscowiona jest wśród potrzeb osobistych jednostki (Kozielecki, 2001, s. 65). Poczucie własnej wartości wyznacza człowiekowi pewną indywidualność i niepowtarzalność funkcjonowania w różnych dziedzinach życia. O związkach między samoaktualizacją a zachowaniami transgresyjnymi wnioskować można poniekąd na podstawie pracy Elliota (Elliot, 1999, za: Ślaski, 2001) dotyczącej osiągania zamierzonych przedsięwzięć. Wskazano w niej, że ważną rolę w procesie rozwoju jednostki odgrywa potrzeba wzrostu, czyli m.in. potrzeba aktualizacji siebie.

Ślaski (2012) badając osoby uzależnione zarówno w grupie mężczyzn, jak i kobiet otrzymał pozytywne związki między zachowaniami transgresyjnymi a zmiennymi określającymi samoaktualizację. Wyniki pracy autora stały się poniekąd inspiracją do zweryfikowania postawionych przez autorki hipotez w badaniach własnych.

Celem przeprowadzonych badań było znalezienie związku między samooceną a transgresją i stylem aktualizacji siebie oraz transgresją a stylem aktualizacji siebie. W oparciu o dane z literatury oraz kierując się własną intuicją postawiono następujące hipotezy:

1. Samoocena koreluje pozytywnie z transgresją.
2. Samoocena koreluje pozytywnie ze stylami aktualizacji siebie.
3. Transgresja koreluje ze stylami aktualizacji siebie.

2. Problematyka badań własnych

2.1. Grupa badawcza

Przeprowadzono badanie online, w którym wzięło udział 143 osoby (101 kobiet i 42 mężczyzn) w wieku 18-47 lat ($X=24.50$, $SD=6.50$). Większość grupy tj. 75% stanowili młodzi dorośli o statusie studenta oraz podejmujący pracę. Pozostałą część to osoby w wieku powyżej 30 lat. Celem badań było sprawdzenie związku między samooceną i transgresją przejawianą w różnych obszarach życia jednostki. Postanowiono również w tym kontekście przyrzeć się trzeciej zmiennej, którą są zachowania samoaktualizujące podmiot.

2.2. Wykorzystane narzędzia

Do pomiaru zachowań transgresyjnych zastosowano **kwestionariusz LiZa – Lista Zachowań** (Ślaski, 2010). Narzędzie powstało w 2008 roku w celu operacjonalizacji zachowań transgresyjnych (Świdarska, 2014). Rzetelność kwestionariusza, mierzona współczynnikiem alfa Cronbacha dla poszczególnych podskal wynosiła od 0,75 do 0,86 (Ślaski, 2010). Autor wyodrębnił transgresje konstruktywne/destruktywne – pozytywne i negatywne działania podejmowane przez człowieka w celu rozwiązania problemu poprzez przekroczenie swojego potencjału, czy posiadanych umiejętności. Wyróżnione zostały również zachowania ochronne, związane z codziennymi czynnościami pozwalającymi jednostce przetrwać oraz zapewnić komfort psychiczny. Ślaski (2010) określił też następujące wymiary zachowań transgresyjnych: fizyczny, zawodowy, psychologiczny, twórczy, materialny, etyczny, rodzinny oraz społeczny, które zostały wykorzystane w analizie i zdefiniowane w części teoretycznej.

Pomiaru samooceny dokonano z wykorzystaniem polskiej adaptacji **Skali Samooceny SES Rosenberga**, w adaptacji M. Łaguny, K. Lachowicz-Tabaczek i I. Dzwonkowskiej. Kwestionariusz składa się z 10 pozycji. Analiza wyników wykazała, że skala dobrze mierzy siłę przekonania o własnej wartości. Wartość współczynnika rzetelności polskiej wersji metody (alfa Cronbacha) w badanych grupach oscylowała od 0,81 do 0,83 (Łaguna, Lachowicz-Tabaczek, Dzwonkowska, 2007).

Wykorzystano też **Kwestionariusz Stylów Aktualizacji Siebie (KSAS)** Z. Uchnasta powstały w 2000r., metodę czynnikową przeznaczoną do badania aspektu rozwoju osobowości, jakim jest aktualizacja siebie. Narzędzie składa się z 84

twierdzeń, które tworzy dziesięć czynników. Rzetelność poszczególnych skal kwestionariusza mierzona współczynnikiem alfa Cronbacha waha się w granicach od 0,50 do 0,86 (Uchnast, 2010). Do podstawowych ośmiu czynników autor zaliczył należące do skali personalnej aktualizacji siebie *Inicjatywę (INI)* i *Uczestniczenie (UCZ)*. Pierwsza rozumiana jest jako zdolność radzenia sobie z nowymi sytuacjami, dostrzegania pojawiających się problemów oraz podejmowania adekwatnych decyzji. Natomiast druga to czynnik dotyczący umiejętności dostrzegania istotnych rzeczy w relacjach z innymi, skłonność do spontaniczności w sytuacjach wymagających okazania pomocy; poczucie humoru. Jeśli chodzi o skalę woli aktualizacji siebie to należą do niej: *Wiara w siebie*, *Samodyscyplina*, *Mobilizowanie siebie*. *Wiara w siebie (WS)* mierzy wiarę jednostki we własne możliwości oraz dostrzeganie przez nią mocnych i słabych stron; wiąże się również z samokontrolą i opanowaniem w sytuacjach kryzysowych wymagających podjęcia często trudnych decyzji. *Samodyscyplina (SD)* to skala mierząca zdolność do monitorowania własnej osoby, wyrażającą się umiejętnością zarządzania swoim czasem, zasobami finansowymi, czy energią. Z kolei *Mobilizowanie siebie (MS)* dotyczy umiejętności długotrwałego skupienia się nad rozwiązywanym problemem, wytrwałości w działaniu oraz konsekwencji w dążeniu do celu. Na skalę apersonalnej aktualizacji siebie składają się: *Manipulacja asertywna* i *Manipulacja pasywna*. *Manipulacja asertywna (M-As)* określa skłonność do zachowań, których celem jest zyskanie uznania autorytetów i zajęcie odpowiedniej, wysokiej pozycji w grupie społecznej poprzez spryt, przebojowość, czy działania na granicy aprobaty społecznej. Z kolei *Manipulacja pasywna (M-Pa)* określa tendencję do wycofywania się, obserwowania świata z pozycji obserwatora, przy jednoczesnym ukrywaniu własnych myśli i uczuć. Autor wyróżnił także skalę strukturalną, którą stanowi *Synergiczna aktualizacja siebie (SAS)*: osoby uzyskujące wysokie wyniki odznaczają się aktywnością w relacjach interpersonalnych oraz współdziałaniem w grupie. Czynnik ten może być także interpretowany jak ogólny wskaźnik aktualizacji siebie i takie właśnie jego rozumienie zostało wykorzystane przez autorki w badaniach własnych.

2.3. Prezentacja wyników

W tej części zaprezentowane zostaną obliczenia prowadzące do weryfikacji postawionych hipotez. W celu zbadania związków między samooceną, zachowaniami transgresyjnymi i samoaktualizacją wykorzystano odpowiednio współczynniki *r*-Pearsona dla zmiennych o rozkładzie normalnym oraz

współczynnik rho Spearmana dla zmiennych o rozkładzie wyników odbiegającym od normalnego. Odpowiednio przeprowadzono analizy sprawdzające związek między samooceną a transgresją, samooceną a aktualizacją siebie oraz transgresją a samoaktualizacją.

3.1. Związek między samooceną a transgresją

Pierwsza testowana hipoteza mówi o dodatnim związku między samooceną a transgresją. Skorelowano ze sobą wyniki kwestionariusza SES oraz skal kwestionariusza LiZa – Lista zachowań. Uzyskane dane znajdują się w tabeli numer 1.

Tabela 1. Współczynniki korelacji rho Spearmana między samooceną a transgresją (N=143)

	LiZA PSYCH	LiZA TWÓR	LiZA ET	LiZA SPOŁ	LiZA Z.OCH	LiZA MAT	LiZA RODZ	LiZA ZAW
SES_WO	0,27**	0,26**	0,10	0,11	0,09	0,24**	0,31**	0,29**

*p≤0,05; **p≤0,01

SES _ WO – SES Wynik ogólny; LiZA PSYCH – transgresja psychologiczna; LiZA TWÓR – transgresja twórcza; LiZA ET – transgresja etyczna; LiZA SPOŁ – transgresja społeczna; LiZA Z.OCH – zachowania ochronne; LiZA MAT – transgresja materialna; LiZA RODZ – transgresja rodzinna; LiZA ZAW – transgresja zawodowa

Jak przedstawia tabela samoocena koreluje dodatnio z transgresją psychologiczną, twórczą, materialną, rodzinną oraz zawodową. Nie wykazano związku między samooceną a transgresją duchową, społeczną i zachowaniami ochronnymi. Zatem pierwsza z hipotez potwierdziła się w znacznym stopniu.

3.2. Związek między samooceną a stylami aktualizacji siebie

Druga z postawionych hipotez mówi o pozytywnym związku samooceny i aktualizacji siebie. Przy użyciu statystyki rho Spearmana skorelowano wyniki kwestionariusza SES oraz skal kwestionariusza KSAS. Otrzymane związki przedstawia tabela numer 2.

Przeprowadzone analizy wykazały, że samoocena koreluje dodatnio ze wszystkimi wyróżnionymi stylami aktualizacji siebie. Wyjątek stanowi tutaj manipulacja asertywna, której związek z samooceną nie jest istotny statystycznie, co za tym idzie postawiona hipoteza potwierdziła się niemal w całości.

Tabela 2. Współczynniki korelacji rho Spearmana między samooceną a stylami aktualizacji siebie (N=143)

	KSAS INI	KSAS UCZ	KSAS WS	KSAS SD	KSAS MO	KSAS MA	KSAS MP	KSAS SAS
SES_WO	0,41**	0,33**	0,48**	0,22**	0,31**	-0,02	-0,52**	0,56**

*p≤0,05; **p≤0,01

SES _ WO – SES Wynik ogólny; KSAS INI – inicjatywa; KSAS UCZ – uczestniczenie; KSAS WS – wiara w siebie; KSAS SD – samodyscyplina; KSAS MO – mobilizowanie siebie; KSAS MA – manipulacja asertywna; KSAS MP – manipulacja pasywna; KSAS SAS – ogólny wskaźnik stylu aktualizacji siebie

3.3. Związek między transgresją a stylami aktualizacji siebie

Ostatnia z postawionych hipotez dotyczy korelacji między transgresją a stylami aktualizacji siebie. W celu jej testowania wykorzystano współczynnik korelacji rho Spearmana dla zmiennych o rozkładach odbiegających od normalnego i współczynnik r-Pearsona dla zmiennych o rozkładach normalnych. Skorelowano ze sobą wyniki skal kwestionariusza LiZA – Lista zachowań oraz wyniki skal kwestionariusza KSAS, co przedstawiają tabela numer 3 i 4.

Tabela 3. Współczynniki korelacji rho Spearmana między transgresją a stylami aktualizacji siebie (N=143)

	KSAS INI	KSAS UCZ	KSAS WS	KSAS SD	KSAS MO	KSAS MA	KSAS MP	KSAS SAS
LiZA PSYCH		0,41**		0,36**	0,55**		-0,23**	
LiZA TWÓR		0,42**		0,27**	0,52**		-0,21*	
LiZA ET	0,43**	0,47**	0,37**	0,42**	0,56**	0,06	-0,20*	0,36**
LiZA SPOŁ	0,42**	0,43**	0,32**	0,23**	0,36**	0,15	-0,19*	0,36**
LiZA Z.OCH	-0,03	0,15	0,07	0,24**	0,17*	0,07	0,14	-0,03
LiZA MAT		0,40**		0,38**	0,56**		-0,04	
LiZA RODZ	0,26**	0,30**	0,35**	0,36**	0,40**	-0,02	-0,17*	0,29**
LiZA ZAW	0,67**	0,46**	0,49**	0,36**	0,60**	0,23**	-0,19*	0,55**

*p≤0,05; **p≤0,01

LiZA PSYCH – transgresja psychologiczna; LiZA TWÓR – transgresja twórcza; LiZA ET – transgresja etyczna; LiZA SPOŁ – transgresja społeczna; LiZA Z.OCH – zachowania ochronne; LiZA MAT – transgresja materialna; LiZA RODZ – transgresja rodzinna; LiZA ZAW – transgresja zawodowa; KSAS INI – inicjatywa; KSAS UCZ – uczestniczenie; KSAS WS – wiara w siebie; KSAS SD – samodyscyplina; KSAS MO – mobilizowanie siebie; KSAS MA – manipulacja asertywna; KSAS MP – manipulacja pasywna; KSAS SAS – ogólny wskaźnik stylu aktualizacji siebie

Tabela 4. Współczynniki korelacji *r*-Pearsona między transgresją a stylami aktualizacji siebie (N=143)

	KSAS INI	KSAS WS	KSAS MA	KSAS SAS
LiZA PSYCH	0,53**	0,47**	0,21*	0,50**
LiZA TWÓR	0,65**	0,47**	0,30**	0,55**
LiZA MAT	0,49**	0,45**	0,32**	0,42**

* $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$

LiZA PSYCH – transgresja psychologiczna; LiZA TWÓR – transgresja twórcza; LiZA MAT – transgresja materialna; KSAS INI – inicjatywa; KSAS WS – wiara w siebie; KSAS MA – manipulacja asertywna; KSAS SAS – ogólny wskaźnik stylu aktualizacji siebie

Jak widać, z transgresją psychologiczną, transgresją twórczą i transgresją zawodową wiążą się wszystkie wyszczególnione style aktualizacji siebie. Czynnikiem różnicującym jest tu siła otrzymanych związków. Transgresje: społeczna, etyczna i rodzinna korelują ze wszystkimi stylami aktualizacji siebie, za wyjątkiem manipulacji asertywnej, której to wynik okazał się być nieistotny statystycznie. Analogiczna sytuacja pojawia się w przypadku związków transgresji materialnej, jednakże tutaj wyjątek stanowi manipulacja pasywna. Natomiast zachowania ochronne wykazują istotne związki jedynie ze skalą samodyscypliny i mobilizowania siebie. Ostatnia z weryfikowanych hipotez potwierdziła się w znacznym stopniu.

1. Wnioski i dyskusja wyników

Uzyskane wyniki dostarczają wielu ciekawych spostrzeżeń dotyczących związku samooceny jednostki z obecnością zachowań transgresyjnych i samoaktualizujących. Biorąc pod uwagę założenia teoretyczne dotyczące oceny własnych możliwości oraz wyznaczania ambitnych celów na wielu płaszczyznach (Kofta, Doliński, 2000) należy wskazać na otrzymany związek samooceny z zachowaniami transgresyjnymi. Zależność między zachowaniami typu „poza” na gruncie psychologicznym a samooceną uzasadniać można dostrzeganiem przez jednostkę pozytywnych i negatywnych cech własnego charakteru, analizowaniem siebie oraz podejmowaniem działań zmierzających do rozwoju osobowości. Zachowania twórcze związane z pojęciem transgresji, a uwarunkowane samooceną znajdują odzwierciedlenie w wielu dotychczasowych pracach badawczych. Doniesienia literatury przedmiotu wskazują na związek wysokiej samooceny z twórczością, niezależnością, radzeniem sobie ze zmianami, przyznawaniem się do błędów i ich

naprawą, a także z gotowością do współpracy w relacjach z innymi (Lindenfield 1995, za: Wosik-Kawala, 2007).

Z kolei Strzałecki (2000) w badaniach uczniów szkoły podstawowej otrzymał korelacje między pozytywną samooceną a zachowaniami twórczymi, przejawiającymi się na gruncie aktywności szkolnej. Dotychczas przeprowadzono niewiele badań dotyczących samooceny i konstruktów typowych dla wszystkich zachowań transgresyjnych z modelu autora (Ślaski, 2010). Dlatego też związek między „przekraczaniem siebie” na gruncie rodzinnym, a postrzeganiem siebie można odnieść w pewnym stopniu do badań Schülza (2005). Wskazują one na zależność między wysoką samooceną a relacją w związku. Osoby o wysokiej samoocenie opisują zarówno siebie, jak i partnera w pozytywny sposób oraz potrafią dostrzec obszary, w których są od niego lepsze. Biorąc pod uwagę uwarunkowaną poziomem samooceny gotowość do podejmowania przez jednostkę aktywności w zakresie przekraczania własnych możliwości na gruncie zawodowym, warto odwołać się do pracy Hauzińskiego (2013). Snując rozważania na temat przejścia z edukacji zawodowej do pracy przez studentów, wskazuje on na rolę wysokiej samooceny w początkowych relacjach ze współpracownikami. Kluczowe w tym zakresie okazało się również nieuleganie presji otoczenia w zakresie realizowania zamierzonych celów rozwoju kariery.

Literatura przedmiotu dostarcza stosunkowo niewiele doniesień na temat związku samooceny z zachowaniami aktualizującymi pomiot. Biorąc pod uwagę stanowisko Eliota (Elliot, 1999, za: Ślaski, 2001), dotyczące osiągania celów, można stwierdzić, że jednostka wysoko oceniająca swoje zasoby, zarówno osobowościowe jak i kompetencyjne, z łatwością podejmuje działania na gruncie społecznym. Kierując się intencjonalnym wyjściem „poza” dotychczasowe ograniczenia przejmuje inicjatywę w relacjach interpersonalnych, chcąc osiągnąć korzyści w różnych sferach. Wiąże się to również z otrzymaną korelacją między samooceną a współczynnikiem SAS, będącym miarą ogólnej aktualizacji siebie. Analizując wpływ samooceny na wiarę jednostki we własne możliwości można odwołać się do badań uczniów gimnazjów dotyczących zaburzeń odżywiania. Malara i in (2010) wskazuje, że czynnikami mającymi znaczenie w powstawaniu problemów w tym zakresie są: niska samoocena, brak wiary w siebie oraz przekonanie, że inni są atrakcyjniejsi. Doniesienia z badań Puchały (2009) potwierdzają dodatkowo, że samoocena koreluje dodatnio z kontrolą działania w sytuacjach decyzyjnych, która zgodnie z założeniem Uchnasta (2000) wpisuje się w definicję skali Mobilizowanie siebie. W takich sytuacjach sukces w zakresie kontroli nad podejmowanymi działaniami zależy więc

od tego, jak wysoko jednostka ocenia siebie na tle innych. Dlatego też osobom posiadającym wysoką samoocenę zmobilizowanie się do działania w sytuacjach kryzysowych może przychodzić z większą łatwością. Biorąc pod uwagę widoczny w badanej grupie związek między samooceną a manipulacją asertywną warto odwołać się do badań Benedikta (2003) nad asertywnością. Doniesienia te wskazują, że tendencja do przejawiania zachowań asertywnych wzrasta wraz z poziomem samooceny oraz samoakceptacji, poczuciem kompetencji, dążeniem do aktywności w grupie i zdolnościami przywódczymi. Zmniejsza się natomiast wraz ze wzrostem uległości, submisji oraz działań wrogich i antyspołecznych. Zachowania asertywne dają zatem jednostce poczucie satysfakcji z życia i są adekwatne do sytuacji społecznych, przyczyniając się tym samym do zdobycia uznania w hierarchii grupy.

Hipoteza trzecia dotycząca związku transgresji z zachowaniami samoaktualizującymi potwierdziła się w znacznym stopniu. Sprawdza się zatem przewidywanie Kozieleckiego dotyczące roli samoaktualizacji, która może przejawiać się w rozwoju i istnieniu zachowań transgresyjnych u każdego człowieka (Kozielecki, 2001, za: Ślaski, 2012). Podejmując działania typowo psychologiczne, twórcze, jak i zawodowe jednostka musi zatem wykazać się wieloma stylami aktualizacji własnego Ja, by osiągnąć zamierzone cele. Otrzymane przez autorki wyniki w zakresie transgresji i zachowań aktualizujących podmiot warto skonfrontować z efektami pracy Ślaskiego (2012). Autor badając osoby uzależnione zarówno w grupie mężczyzn, jak i kobiet otrzymał pozytywne związki między zachowaniami transgresyjnymi a zmiennymi określającymi samoaktualizację: uczestnictwo, inicjatywa, wiara w siebie, samodyscyplina, mobilizowanie siebie. Źródłem ciekawych rozważań z badań autorek jest także brak związku między manipulacją asertywną a transgresją społeczną, etyczną i rodzinną. W zakresie tych obszarów badane osoby mogą w mniejszym stopniu przejawiać zachowania związane ze zdobyciem uznania, często na granicy aprobaty społecznej. Biorąc pod uwagę definicję zachowań ochronnych, zasadne wydaje się stwierdzenie, że jednostka dążąc do zachowania szeroko rozumianej równowagi i obrony własnych zasobów, umiejętnie nimi zarządza. Angażuje ponadto wiele energii, by nie dopuścić do utraty posiadanych dóbr w przypadku nieprzewidzianych sytuacji trudnych.

Artykuł i prezentowane w nim wyniki są potwierdzeniem niektórych badań oraz stanowią uzupełnienie wiedzy w zakresie nielicznych dotąd poszukiwań związków między transgresją a zachowaniami aktualizującymi podmiot. Przeprowadzone przez autorki badania własne mogą okazać się przydatne w zakresie analizy różnic indywidualnych jednostki funkcjonującej na wielu

obszarach tj. rodzinnym, zawodowym, czy społecznym. Biorąc pod uwagę stałość samooceny u osób dorosłych (Baumeister i in., 2003), można również wnioskować o przyszłych zachowaniach jednostki w obliczu sytuacji, z którymi przyjdzie jej się zmierzyć we współczesnym świecie.

Bibliografia:

- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles? *Psychological Science in the Public Interest*, 1(4), s. 1-44.
- Benedikt, A. (2003), *Asertywność jako proces skutecznej komunikacji*, Wrocław: Wydawnictwo Astrum, s. 51-58
- Blascovich, J., Tomaka, J. (1991). Measures of self-esteem, (w:) J.P. Robinson, P.R. Shaver, L. S. Wrightsman (red.), *Measures of personality and social psychological attitudes. Volume 1: Measures of social psychological attitudes* (s. 115-160). Cambridge: Academic Press.
- Dąbrowski, K. (1979). *Dezintegracja pozytywna*. Warszawa: PIW.
- Drabik, L., Kubiak-Sokół, A., Sobol, E., Wiśniakowska, L. (2006). Słownik języka polskiego PWN. (s. 1048). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Fromm, E. (1996). *Zdrowe społeczeństwo*. Warszawa: PIW.
- Hauziński, A. (2013). Psychologiczne mechanizmy procesu przejścia z edukacji zawodowej do pracy. *Kultura i Edukacja*, 1(94), s. 169-188.
- Kozielecki, J. (1987). *Koncepcja transgresyjna człowieka*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Kozielecki, J. (2001). *Psychotransgresjonizm*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Kozielecki, J. (2004). *Spółeczeństwo transgresyjne. Szansa i ryzyko*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Kofta, M., Doliński, D. (2000). Poznawcze podejście do osobowości, (w:) J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki tom 2* (s. 561-600). Gdańsk: GWP.
- Łaguna M., Lachowicz-Tabaczek K., Dzwonkowska I. (2007). *Skala samooceny SES Morrisa Rosenberga – polska adaptacja metody*. (s. 8-10). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Malara B. i in (2010), Rozpowszechnienie zaburzeń odżywiania wśród młodzieży w wybranych miastach województwa śląskiego, (w:) *Probl Hig Epidemiol*, Katowice, s. 388-392.
- Maslow, A. (1971). *The farther reaches of human nature*. New York: The Viking Press.

- Maslow, A. (1986). *W stronę psychologii istnienia*. Warszawa: IW Pax.
- Maslow, A. (1990). *Motywacja i osobowość*. Warszawa: IW Pax.
- Puchała W. (2009) Poziom kontroli własnego działania u młodzieży w zależności od jej samooceny oraz poczucia umiejscowienia kontroli, (w:) *Psychologia rozwojowa*, tom 14, nr 3, s. 41-51. Warszawa.
- Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent self-image*. New York: Princeton University Press.
- Szewczyk, W. (2014). Transgresja – czy człowiek potrafi siebie przekraczać? *Teologia i moralność*, 2(16), s. 155-165.
- Ślaski, S. (2010). Zachowania transgresyjne – próba psychologicznego pomiaru. *Przegląd Psychologiczny*, 4(53), s. 401-416.
- Ślaski, S. (2012). *Motywacyjno-osobowościowe wyznaczniki zachowań transgresyjnych i ochronnych*. Warszawa: PWN.
- Świdarska, J. (2014). Osobowościowe uwarunkowania osób twórczych i transgresyjnych, (w:) E. Topolewska, E. Skimina, S. Skrzek (red.), *Młoda Psychologia*. Warszawa: Liberi Libri
- Schülz, A. (2005). Samoocena a strategie interpersonalne, (w:) J.P. Forgas (red.), *Umysł społeczny. Poznawcze i motywacyjne aspekty zachowań interpersonalnych*. Gdańsk: GWP.
- Strzałecki, A. (2000). „Model stylu twórczego zachowania się” jako wskaźnik pozycji społecznej uczniów w grupie. *Forum Psychologiczne*, 2(5), s. 160-171.
- Szkiłdź, H. (1995). Transgresja, (w:) M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego PWN* (t. 3, s. 486). Warszawa: PWN.
- Uchnast, Z. (2000). Style aktualizacji siebie, (w:) J. Makselon, B. Soiński (red.), *Człowiek przełomu tysiącleci. Problemy psychologiczne*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT.
- Uchnast, Z. (2010). Psychologia samoaktualizacji: podejście organizmiczne i synergetyczne, (w:) A. Tokarz (red.), *Pamięć, osobowość, osoba*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wosik-Kowala, D. (2007). *Korygowanie samooceny uczniów gimnazjum*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.